

ƏZİZ ŞƏRİFƏ CAVAB

Əziz Şərifin "Literaturniy Azerbaydjan" jurnalının 7-8-ci nömrələrində çap edilmiş "İlk türk satirik jurnalı "Molla Nəsrəddin" in 30 illiyinə" adlı məqaləsində səhv getmişdir. Müəllif 1910-cu ili – jurnalın nəşrinin beşinci ilini təsvir edərkən (səh. 53-də) sözarası yazır ki, guya varlı dul qadınla sərfəli nikah bağlayan Məmmədquluzadə öz jurnalına qarşı soyumağa başladı və s. Bu fikrə düzəliş etməyi özümə borc hesab edirəm, çünki mərhum yazıçının xatirəsini təhqir edir. Ə.Şərif göstərir ki, Məmmədquluzadə 1910-cu ildə varlı dul qadınla "özü üçün sərfəli şəkildə nikahlanmışdı", əslində isə, o, artıq 1907-ci ildə evli idi (iyun ayının 15-dən). Mən mərhum Məmmədquluzadənin tərcümeyi-halına aydınlıq gətirmək istəyirəm, o, deyilən vaxtda artıq üç il idi ki, evlənmişdi. Ə.Şərifin özünün dediyi kimi, bu dövr, daha doğrusu, 1910-cu ilə qədərki vaxt "Molla Nəsrəddin" jurnalının mövcudluğunun ən məhsuldar illəri idi. "Molla Nəsrəddin" in nəşr edildiyi ikinci ilin əvvəllərindən o, artıq evli idi. Deməli, bu hadisə onun jurnaldakı işinə təsir edə bilməzdi. Həmin 53-cü səhifədə, bir az yuxarıda Ə.Şərif yazır: "Üçüncü və dördüncü illər yalnız Rusiyada deyil, onun hüdüdlərindən uzaqlarda - İran, Türkiyə və Misirdə, hətta Hindistanda da kifayət qədər məşhurluq qazanan jurnalın ən çiçəklənən illəri idi". Müəllifin bu sözləri, qeydləri onun sonra dedikləri ilə kökündən ziddiyyət təşkil edir. Çünki, o, əvvəl bildirir ki, 1908-1909-cu illər jurnalın ən çiçəklənən dövrü idi; sonra isə deyir ki, varlı dul qadınla evlənməsi yazıçını jurnalına qarşı soyumağa məcbur etdi. Bu açıq-aşkar ziddiyyətdir.

Bu birincisi. İkincisi, mən təsdiq edirəm və Məmmədquluzadəni yaxından tanıyan hər kəs dəyə bilər ki, o, öz mənfəəti üçün evlənməyə, öz əli ilə yaratdığı sevimli jurnalını atmağa qadir adam deyildi. Məlumat verməyi vacib hesab

edirəm ki, mənim maddi vəziyyətim bundan ötrü jurnalı atmağa səbəb olacaq qədər sərfəli deyildi.

1907-ci ildə bizim tərəflərdə çayırtkələrin dəhşətli hücumu oldu, bunun ardınca Qarabağda erməni-türk qırğınının nəticəsi olan aclıq, tif və başqa bəlalər gəldi.

Mən mərhum Məmmədquluzadənin ideyasından həvəslənərək onun təklifinə razı oldum, işlərimə son qoyub onun Tiflisdə Davıdovski küçəsindəki evinə köçdüm. O vaxt Mirzə Cəlilin jurnalının vəziyyəti çox yaxşı idi. O, böyük bir ailəni saxlayırdı, mən və birinci nikahdan olan iki körpə uşağı da mənim deyil, onun vəsaiti hesabına yaşayırdı. Artıq yuxarıda göstərdiyim kimi, həmin dövrdə mənim heç bir gəlirim yox idi.

Mirzə Cəlilin 1910-cu ildə bütün qüvvəsini jurnalına həsr edə bilməməsinin, müəyyən müddətdə ondan uzaqlaşmasının səbəbi aşağıdakılarla izah olunur:

Mirzə Cəlilin qardaşı, məşhur İran inqilabçısı Mirzə Ələkbər (yazıçı Ordu-badi özünün "Dumanlı Təbriz" romanında onu xatırladır) İrəvan həbsxanasında məhbus idi. 1910-cu ilin avqustunda Mirzə Cəlil məlumat aldı ki, qardaşını edam edəcəklər, ən yaxşı halda, onu katorqa gözləyir. Bu xəbər ona çox güclü təsir etdi, o, xəstələndi, jurnalı dostuna tapşırmağa məcbur oldu və mənim yanıma məsləhət və kömək üçün gəldi. Mən ona məsləhət gördüm ki, İrəvana getsin, bu işi iki ən yaxşı vəkilə (vəkil Melik-Aqamalov) tapşırınsın və gələn ilə qədər təxirə salmağa çalışınsın. Biz pul əldə edə bildik və Mirzə Cəlil İrəvana gəldi, işi 1911-ci ilin yazına qədər təxirə saldılar. Mirzə Cəlil geri qayıdanda çox xəstə idi, onun işi vardı, dörd aya qədər xəstə yatdı, yalnız dekabrın sonuna yaxın bir az özünə gəldi.

1911-ci ildə əvvəlcə mərhum şair Sabir xəstələndi, sonra may ayında mən ağır xəstələndim (qan zəhərlənməsi, iki ağır əməliyyat), beş ay ərzində mən həyatla ölüm arasında qaldım. Mənim, iki körpəli böyük ailənin qayğılarını, qardaşının azad edilməsi üzrə əziyyətləri o, öz üzərinə götürdü.

Mirzə Ələkbərin məhkəməsinə getmək üçün Mirzə Cəlilin İrəvana ikinci səfəri (1911-ci ilin mayı) onu tamamilə haldan salmışdı. Bütün bunlar onun çox vaxtını alırdı və onu jurnaldakı işindən yayındırırdı.

Nəzərə almaq lazımdır ki, fəaliyyətinin ikinci, üçüncü və dördüncü illərində "Molla Nəsrəddin" jurnalı yüksək vəzifəli din xadimlərini, taxt-tac sahiblərini, kapitalistləri və s. güclü surətdə tənqid edir, onlara sataşır. Buna görə də jurnalı hər yerdə boykot etdilər, xaricə - İran, Türkiyə və s. göndərilməsini yasaqladılar.

Jurnalın tirajı o qədər aşağı düşmüşdü ki, xərci borcunu ödəmirdi. Mirzə Cəlil borca düşməyə məcbur oldu, buna görə mən də kəndə qaçıtmağa, böyük ailəni dolandırmaq üçün təsərrüfatla məşğul olmağa məcbur oldum. Elə bu səbəbdən Ömər Faiq də müvəqqəti olaraq jurnaldan uzaqlaşdı və təsərrüfatla məşğul oldu.

Mən bu barədə daha ətraflı şəkildə xatirələrimdə yazmışam, Mirzə Cəlilin mənə məktublarında da bu barədə yazılmışdır. (Onları AZ.OZFAN-a vermişəm). Həmin məktublarında Mirzə Cəlil haqqında danışılan dövrdə jurnalın düşdüyü ağır maddi vəziyyəti ətraflı təsvir edir.

